

**ЗБІЖНІСТЬ НЕПЕРЕРВНОГО ДРОБУ НЕРЛУНДА ДО
ВІДНОШЕННЯ ГІПЕРГЕОМЕТРИЧНИХ ФУНКЦІЙ В ПОЛІ
P-АДИЧНИХ ЧИСЕЛ**

МИХАЙЛО СИМОТЮК¹, ОКСАНА МЕДВІДЬ¹

¹Інститут прикладних проблем механіки і математики ім.Я.С.Підстригача НАН
України, м. Львів, вул. Наукова, 3-б, 79060

М. Симотюк, О. Медвідь. *Збіжність неперервного дроби Нерлунда до відношення гіпергеометричних функцій в полі p-адичних чисел* // Мат. вісн. Наук. тов. ім. Шевченка. — 2015. — Т.12. — С. 52–60.

Встановлено умови збіжності неперервного дроби Нерлунда до відношення значень гіпергеометричних функцій Гауса в полі p -адичних чисел.

M. Symotyuk, O. Medvid, *The convergence of continued Nörlund's fraction to a ratio of hypergeometric functions in the field of p-adic numbers*, Math. Bull. Shevchenko Sci. Soc. **12** (2015), 52–60.

Some conditions of convergence of continued Nörlund's fraction to the ratio of hypergeometric functions in the field of p -adic numbers are established.

1. Вступ. Формулювання основних результатів

Неперервним дробом Нерлунда називається такий ланцюговий дріб [1, 2]:

$$b_0(z) + \cfrac{\infty}{\text{D}} \cfrac{a_n(z)}{b_n(z)}, \quad z \in \mathbb{C}, \quad (1)$$

2010 *Mathematics Subject Classification*: 11A55, 30B70, 40A15

УДК: 517

Ключові слова та фрази: гіпергеометрична функція Гауса, неперервний дріб Нерлунда, p -адичні числа

E-mail: quaternion@ukr.net, medvid@ukr.net

де

$$\begin{aligned} a_n(z) &= \frac{(a+n)(b+n)}{(c+n)(c+n-1)} z(1-z), & n \geq 1, \\ b_n(z) &= 1 - \frac{a+b+2n+1}{c+n} z, & n \geq 0, \end{aligned} \quad (2)$$

a, b, c – довільні комплексні числа, причому $c \notin \mathbb{Z} \setminus \mathbb{N}$. Зауважимо, що якщо хоча б одне з чисел a, b належить до множини $\mathbb{Z} \setminus \mathbb{N}$, то дріб (1) перетворюється в частку многочленів.

Дріб (1) виникає при побудові розвинення відношення гіпергеометричних функцій Гауса

$$\frac{F(a, b, c; z)}{F(a+1, b+1, c+1; z)} \quad (3)$$

у ланцюговий дріб [2]. Нагадаємо [3], що гіпергеометрична функція Гауса визначається всередині круга $\{z \in \mathbb{C} : |z| < 1\}$ як сума гіпергеометричного ряду Гауса

$$F(a, b, c; z) = {}_2F_1(a, b, c; z) = \sum_{n=0}^{\infty} \frac{(a)_n (b)_n}{(c)_n} \frac{z^n}{n!}, \quad (4)$$

де $a, b, c \in \mathbb{C}$, $c \notin \mathbb{Z} \setminus \mathbb{N}$, $(\cdot)_n$ – символ Похгаммера:

$$(a)_0 = 1, \quad (a)_n = a(a+1) \dots (a+n-1), \quad n \in \mathbb{N}.$$

Для всіх $z \in \mathbb{C}$, $|z| < 1$, функція Гауса $F(a, b, c; z)$ є аналітичним розв'язком диференціального рівняння

$$z(1-z)y'' + [c - (a+b+1)z]y' - aby = 0 \quad (5)$$

і справджує такі формули диференціювання:

$$\frac{d^n F(a, b, c; z)}{dz^n} = \frac{(a)_n (b)_n}{(c)_n} F(a+n, b+n, c+n; z), \quad n \in \mathbb{N}, \quad c \notin \mathbb{Z} \setminus \mathbb{N}. \quad (6)$$

При послідовному диференціюванні рівняння (5) на підставі формул (6) одержуються наступні рекурентні співвідношення

$$w_n(z) = b_n(z) + \frac{a_{n+1}(z)}{w_{n+1}(z)}, \quad n \in \mathbb{N} \cup \{0\}, \quad (7)$$

де функції $a_n(z)$, $b_n(z)$, $n \in \mathbb{N}$, визначені рівностями (2), а

$$w_n(z) = \frac{F(a+n, b+n, c+n; z)}{F(a+n+1, b+n+1, c+n+1; z)}, \quad n \in \mathbb{N} \cup \{0\}. \quad (8)$$

Тоді з рівностей (7), (8) отримаємо, що

$$\frac{F(a, b, c; z)}{F(a+1, b+1, c+1; z)} = b_0(z) + \frac{a_1(z)}{b_1(z) + \frac{a_2(z)}{\ddots + \frac{a_n(z)}{b_{n-1}(z) + \frac{a_n(z)}{w_n(z)}}}}, \quad n \geq 2.$$

Таким чином, дістаємо розвинення дробу (3) у неперервний дріб Нерлунда [2]

$$\frac{F(a, b, c; z)}{F(a+1, b+1, c+1; z)} \sim b_0(z) + \mathop{\mathrm{D}}_{n=1}^{\infty} \frac{a_n(z)}{b_n(z)}. \quad (9)$$

Послідовність функцій

$$f_0(z) = b_0(z), \quad f_n(z) \equiv b_0(z) + \mathop{\mathrm{D}}_{k=1}^n \frac{a_k(z)}{b_k(z)}, \quad n \in \mathbb{N}, \quad (10)$$

називається послідовністю підхідних дробів дробу Нерлунда (1). Кажуть, що неперервний дріб (1) збігається (рівномірно) до функції $G(z)$ на множині M , якщо послідовність підхідних дробів (10) збігається (рівномірно) на M при $n \rightarrow \infty$ до $G(z)$. Цікавим є питання про те, для яких значень a, b, c, z дріб (1) збігається до відношення (3).

У роботі [2] встановлено, що для $a, b, c \in \mathbb{C}$, $c \notin \mathbb{Z} \setminus \mathbb{N}$, дріб (1) збігається до відношення (3) на множині $\{z \in \mathbb{C} : \operatorname{Re} z < 1/2\}$, а також для $z = 1/2$, якщо $\operatorname{Im}(a+b) < \operatorname{Re}(2c - a - b - 1)$.

У цій роботі результати робіт [2] вперше перенесено на випадок, коли параметри a, b, c, z неперервного дробу (1) є p -адичними числами, а збіжність послідовності підхідних дробів (1) розглядається у p -адичній нормі. Основними результатами цієї роботи є наступні твердження.

Теорема 1. Нехай $a, b, c \in \mathbb{Q}_p$ є такими, що

$$|a|_p \neq |b|_p, \quad \min\{|a|_p, |b|_p\} > 1, \quad |c|_p > \max\{|a|_p, |b|_p\}.$$

Тоді неперервний дріб Нерлунда (1) рівномірно збігається в p -адичному крузі $\{z \in \mathbb{Q}_p : |z|_p < 1\}$.

Теорема 2. Нехай $a, b, c \in \mathbb{Q}_p$ є такими, що

$$|a|_p \neq |b|_p, \quad \min\{|a|_p, |b|_p\} > 1, \quad |c|_p > \max\{|a|_p, |b|_p, |ab|_p\}.$$

Тоді неперервний дріб Нерлунда (1) рівномірно збігається в p -адичному крузі $\{z \in \mathbb{Q}_p : |z|_p < p^{1/(1-p)}\}$ до відношення (3).

2. Основні поняття p -адичних чисел

Для доведення теорем 1 та 2 нагадаємо деякі поняття теорії p -адичних чисел [4]. На множині раціональних чисел p -адична норма (p — просте число) запроваджується за правилом

$$|0|_p = 0, \quad |x|_p = \frac{1}{p^{\text{ord}_p x}}, \quad x \in \mathbb{Q} \setminus \{0\},$$

де p -адичний ординал $\text{ord}_p x$ числа $x \in \mathbb{Q} \setminus \{0\}$ визначається рівністю

$$\text{ord}_p x = \begin{cases} \max\{m \in \mathbb{Z}_+ : x \equiv 0 \pmod{p^m}\}, & \text{якщо } x \in \mathbb{Z}, \quad x \neq 0, \\ \text{ord}_p a - \text{ord}_p b, & \text{якщо } x = \frac{a}{b}, \quad a, b \in \mathbb{Z} \setminus \{0\}. \end{cases}$$

Поповнення поля \mathbb{Q} за введеною p -адичною нормою називається полем p -адичних чисел, це поле позначається символом \mathbb{Q}_p . Для p -адичної норми виконується посилена нерівність трикутника, тобто

$$\forall x, y \in \mathbb{Q}_p \quad |x + y|_p \leq \max\{|x|_p, |y|_p\}.$$

З цієї нерівності випливає *принцип рівнобедреного трикутника* [4] для поля \mathbb{Q}_p , який полягає у тому, що для будь-яких $x, y \in \mathbb{Q}_p$ виконується альтернатива: або $|x|_p = |y|_p$, або

$$|x \pm y|_p = \max\{|x|_p, |y|_p\}, \quad \text{якщо } |x|_p \neq |y|_p.$$

3. Властивості елементів дробу Нерлунда

Встановимо властивості функцій $a_n(z)$, $n \geq 1$, $b_n(z)$, $n \geq 0$, визначених рівностями (2). Позначимо: $D(r) = \{z \in \mathbb{Q}_p : |z|_p < r\}$, $r > 0$.

Лема 1. *Якщо $|a|_p \neq |b|_p$, $\min\{|a|_p, |b|_p\} > 1$, $|c|_p > \max\{|a|_p, |b|_p\}$, то для всіх $z \in D(1)$ виконуються рівності*

$$|a_n(z)|_p = |abc^{-2}|_p \cdot |z|_p, \quad n \geq 1, \quad \text{та } |b_n(z)|_p = 1, \quad n \geq 0.$$

Доведення. Оскільки $|n|_p \leq 1$ для довільного $n \in \mathbb{Z}$, то з принципу рівнобедреного трикутника і умов леми випливають рівності

$$\begin{aligned} |a + n|_p &= |a|_p, \quad |b + n|_p = |b|_p, \quad |c + n|_p = |c|_p, \quad n \in \mathbb{N}, \\ |a + b + 2n + 1|_p &= |a + b|_p = \max\{|a|_p, |b|_p\}, \quad n \in \mathbb{N}. \end{aligned} \tag{11}$$

Враховуючи, що $|c|_p > \max\{|a|_p, |b|_p\}$, з формул (2), (11) дістаємо, що для всіх $z \in D(1)$ виконуються співвідношення

$$|a_n(z)|_p = |abc^{-2}|_p \cdot |z|_p \cdot |1-z|_p = |abc^{-2}|_p \cdot |z|_p, \quad n \in \mathbb{N},$$

$$|b_n(z)|_p = \max\left\{1, \frac{\max\{|a|_p, |b|_p\}}{|c|_p} \cdot |z|_p\right\} = 1, \quad n \in \mathbb{N} \cup \{0\}.$$

Лему доведено. \square

4. Властивості чисельників і знаменників підхідних дробів

Знайдемо тепер p -адичні норми чисельників і знаменників підхідних дробів (10). Для цього зауважимо, що рекурентні послідовності функцій $\{A_n(z)\}_{n=0}^{\infty}$, $\{B_n(z)\}_{n=0}^{\infty}$, які визначені за допомогою рівностей

$$\begin{cases} A_0(z) = b_0(z), & A_1(z) = a_1(z) + b_0(z)b_1(z), \\ B_0(z) = 1, & B_1(z) = b_1(z), \end{cases}$$

$$\begin{cases} A_n(z) = b_n(z)A_{n-1}(z) + a_n(z)A_{n-2}(z), & n \geq 2, \\ B_n(z) = b_n(z)B_{n-1}(z) + a_n(z)B_{n-2}(z), & n \geq 2, \end{cases} \quad (12)$$

є чисельниками та знаменниками підхідних дробів (10), тобто

$$f_n(z) = A_n(z)/B_n(z), \quad n \in \mathbb{N}.$$

Лема 2. Нехай $|a|_p \neq |b|_p$, $\min\{|a|_p, |b|_p\} > 1$, $|c|_p > \max\{|a|_p, |b|_p\}$. Якщо $z \in D(1)$, то

$$|A_n(z)|_p = 1, \quad |B_n(z)|_p = 1, \quad n \in \mathbb{N} \cup \{0\}. \quad (13)$$

Доведення. Використаємо метод математичної індукції.

Рівність $|B_0(z)|_p = 1$ є очевидною. Оскільки $A_0(z) = b_0(z)$, $B_1(z) = b_1(z)$, то з леми 1 випливає, що $|A_0(z)|_p = 1$, $|B_1(z)|_p = 1$. З леми 1 для всіх $z \in D(1)$ отримуємо, що $|a_1(z)|_p = |abc^{-2}|_p |z|_p < 1 = |b_0(z)b_1(z)|_p$, тому, згідно з принципом рівнобедреного трикутника, $|A_1(z)|_p = |b_0(z)|_p |b_1(z)|_p = 1$. Таким чином, рівності (13) є істинними для $n = 0, 1$ і базу індукції встановлено.

Припустимо, що рівності (13) є істинними для всіх $n < k$, де $k \geq 3$. Тоді з леми 1 та припущення індукції випливає, що для $z \in D(1)$

$$|b_k(z)A_{k-1}(z)|_p = 1, \quad |a_k(z)A_{k-2}(z)|_p = |abc^{-2}|_p |z|_p < 1,$$

$$|b_k(z)B_{k-1}(z)|_p = 1, \quad |a_k(z)B_{k-2}(z)|_p = |a_k(z)|_p = |abc^{-2}|_p |z|_p < 1.$$

Враховуючи рекурентні співвідношення (12), з отриманих співвідношень на підставі принципу рівнобедреного трикутника дістаємо

$$|A_k(z)|_p = \max\{|b_k(z)A_{k-1}(z)|_p, |a_k(z)A_{k-2}(z)|_p\} = 1,$$

$$|B_k(z)|_p = \max\{|b_k(z)B_{k-1}(z)|_p, |a_k(z)B_{k-2}(z)|_p\} = 1,$$

тобто рівності (13) виконуються і для $n = k$. Отже, крок індукції встановлено і лему доведено. \square

5. Збіжність послідовності підхідних дробів

Встановимо умови збіжності послідовності $\{f_n(z)\}_{n=0}^{\infty}$, визначеної формулою (10).

Лема 3. *Нехай $|a|_p \neq |b|_p$, $\min\{|a|_p, |b|_p\} > 1$, $|c|_p > \max\{|a|_p, |b|_p\}$. Якщо $z \in D(1)$, то для довільного $n \in \mathbb{N}$*

$$|f_n(z) - f_{n-1}(z)|_p = |a_1(z)|_p \cdot \dots \cdot |a_n(z)|_p. \quad (14)$$

Доведення. Використаємо метод математичної індукції за n . За лемою 2, $|B_0(z)B_1(z)|_p = 1$, тому для $n = 1$ маємо

$$\begin{aligned} |f_1(z) - f_0(z)|_p &= \left| \frac{A_1(z)}{B_1(z)} - \frac{A_0(z)}{B_0(z)} \right|_p = \left| \frac{A_1(z)B_0(z) - A_0(z)B_1(z)}{B_0(z)B_1(z)} \right|_p = \\ &= |a_1(z) + b_0(z)b_1(z) - b_0(z)b_1(z)|_p = |a_1(z)|_p. \end{aligned}$$

Припустимо, що формула (14) є правильною для $n = k$, $k \geq 1$. Доведемо її істинність для $n = k + 1$. Дійсно, оскільки за лемою 2, $|B_n(z)|_p = 1$ для всіх $n \in \mathbb{N}$, то

$$\begin{aligned} |f_{k+1}(z) - f_k(z)|_p &= \left| \frac{A_{k+1}(z)}{B_{k+1}(z)} - \frac{A_k(z)}{B_k(z)} \right|_p = \\ &= \left| \frac{A_{k+1}(z)B_k(z) - A_k(z)B_{k+1}(z)}{B_k(z)B_{k+1}(z)} \right|_p = \\ &= |A_{k+1}(z)B_k(z) - A_k(z)B_{k+1}(z)|_p. \end{aligned}$$

Застосовуючи для функцій $A_{k+1}(z)$, $B_{k+1}(z)$ рекурентні співвідношення (12), згідно з припущенням індукції та лемами 1, 2, отримаємо, що

$$\begin{aligned} |f_{k+1}(z) - f_k(z)|_p &= |b_{k+1}(z)A_k(z)B_k(z) + a_{k+1}(z)A_{k-1}(z)B_k(z) - \\ &\quad - b_{k+1}(z)A_k(z)B_k(z) - a_{k+1}(z)A_k(z)B_{k-1}(z)|_p = \\ &= |a_{k+1}(z)(A_{k-1}(z)B_k(z) - A_k(z)B_{k-1}(z))|_p = \\ &= |a_{k+1}(z)|_p |f_k(z) - f_{k-1}(z)|_p = |a_1(z)|_p \cdot \dots \cdot |a_{k+1}(z)|_p. \end{aligned}$$

Лему доведено. \square

Із лем 1, 3 випливає *доведення теореми 1*. Дійсно, з умов теореми 1 на підставі лем 1, 3 отримуємо, що для довільних $m, n \in \mathbb{N}$, $m > n$, і $z \in D(1)$ виконується оцінка

$$|f_n(z) - f_m(z)|_p \leq \max_{n+1 \leq j \leq m} |f_j(z) - f_{j-1}(z)|_p < (|abc^{-2}|_p |z|_p)^n < |abc^{-2}|_p^n.$$

Оскільки $|abc^{-2}|_p < 1$, то послідовність $\{f_n(z)\}_{n=0}^\infty$ є фундаментальною, а отже, збіжною в \mathbb{Q}_p .

6. Збіжність послідовності підхідних дробів до відношення гіпергеометричних функцій

Із леми 3 випливає, що в крузі $D(1)$ існує функція $f : D(1) \rightarrow \mathbb{Q}_p$, яка є поточною границею послідовності $\{f_n(z)\}_{n=0}^\infty$:

$$f(z) = \lim_{n \rightarrow \infty} f_n(z).$$

Із леми 2 випливає, що насправді образ відображення f є підмножиною одиничного кола $\{z \in \mathbb{Q}_p : |z|_p = 1\}$. З'ясуємо, при яких вимогах на параметри $a, b, c \in \mathbb{Q}_p$ функція $f(z)$ дорівнює відношенню (3).

Лема 4. Нехай $\min\{|a|_p, |b|_p\} > 1$, $|c|_p > |ab|_p$. Якщо $z \in D(p^{1/(1-p)})$, то

$$|F(a, b, c; z)|_p = 1.$$

Доведення. Добре відомо [4], що

$$\left| \frac{1}{n!} \right|_p \leq p^{n/(p-1)}, \quad n \in \mathbb{N}. \quad (15)$$

З формул (11), (15) отримуємо, що для всіх $n \geq 1$

$$\left| \frac{(a)_n (b)_n}{(c)_n n!} z^n \right|_p \leq \frac{|a|_p^n |b|_p^n p^{n/(p-1)}}{|c|_p^n} |z|_p^n < \frac{|a|_p^n |b|_p^n}{|c|_p^n}, \quad z \in D(p^{1/(1-p)}). \quad (16)$$

Оскільки $|c|_p > |ab|_p$, то з оцінок (16) випливає збіжність ряду (4), а з принципу рівнобедреного трикутника — рівність

$$|F(a, b, c; z)|_p = \max \left\{ 1; \sup_{n \geq 1} \left| \frac{(a)_n (b)_n}{(c)_n n!} z^n \right|_p \right\} = 1.$$

Лему доведено. \square

Лема 5. Нехай $|a|_p \neq |b|_p$, $\min\{|a|_p, |b|_p\} > 1$, $|c|_p > \max\{|a|_p, |b|_p, |ab|_p\}$. Якщо $z \in D(p^{1/(1-p)})$, то

$$\left| f_n(z) - \frac{F(a, b, c; z)}{F(a+1, b+1, c+1; z)} \right|_p = |a_1(z)|_p \cdots |a_{n+1}(z)|_p, \quad n \in \mathbb{N}. \quad (17)$$

Доведення. Встановимо, що для всіх $n \in \mathbb{N}$ справедлива формула

$$\frac{F(a, b, c; z)}{F(a+1, b+1, c+1; z)} = \frac{a_{n+1}(z)A_{n-1}(z) + w_{n+1}(z)A_n(z)}{a_{n+1}(z)B_{n-1}(z) + w_{n+1}(z)B_n(z)}, \quad (18)$$

де функції $w_n(z)$ визначені рівностями (8). Використаємо метод математичної індукції за n . Для $n = 1$ маємо очевидну рівність

$$\frac{F(a, b, c; z)}{F(a+1, b+1, c+1; z)} = b_0 + \frac{a_1(z)}{w_1(z)}.$$

Припустимо, що формула (18) є істинною для $n < k$. Доведемо її істинність для $n = k$. Оскільки за припущенням індукції

$$\frac{F(a, b, c; z)}{F(a+1, b+1, c+1; z)} = \frac{a_k(z)A_{k-2}(z) + w_k(z)A_{k-1}(z)}{a_k(z)B_{k-2}(z) + w_k(z)B_{k-1}(z)},$$

а $w_k(z) = b_k(z) + \frac{a_{k+1}(z)}{w_{k+1}(z)}$ (див. формулу (7)), то

$$\begin{aligned} \frac{F(a, b, c; z)}{F(a+1, b+1, c+1; z)} &= \frac{a_k(z)A_{k-2}(z) + \left(b_k(z) + \frac{a_{k+1}(z)}{w_{k+1}(z)}\right)A_{k-1}(z)}{a_k(z)B_{k-2}(z) + \left(b_k(z) + \frac{a_{k+1}(z)}{w_{k+1}(z)}\right)B_{k-1}(z)} = \\ &= \frac{a_{k+1}(z)A_{k-1}(z) + w_{k+1}(z)A_k(z)}{a_{k+1}(z)B_{k-1}(z) + w_{k+1}(z)B_k(z)}, \end{aligned}$$

тобто формула (18) виконується і для $n = k$. Таким чином, формула (18) є істинною для кожного $n \in \mathbb{N}$.

Для доведення леми врахуємо, що з формули (18) випливає, що

$$\begin{aligned} \left| f_n(z) - \frac{F(a, b, c; z)}{F(a+1, b+1, c+1; z)} \right|_p &= \\ &= \left| \frac{a_n(z)A_{n-2}(z) + b_n(z)A_{n-1}(z)}{a_n(z)B_{n-2}(z) + b_n(z)B_{n-1}(z)} - \frac{a_n(z)A_{n-2}(z) + w_n(z)A_{n-1}(z)}{a_n(z)B_{n-1}(z) + w_n(z)B_{n-1}(z)} \right|_p = \\ &= \frac{|b_n(z) - w_n(z)|_p |f_{n-1}(z) - f_{n-2}(z)|_p |a_n(z)|_p}{|a_n(z)B_{n-2}(z) + b_n(z)B_{n-1}(z)|_p |a_n(z)B_{n-1}(z) + w_n(z)B_{n-1}(z)|_p}. \end{aligned}$$

Оскільки, з леми 4 та формули (8) випливає, що для довільного $n \in \mathbb{N}$ $|w_n(z)|_p = 1$, то з лем 2, 3 та формули (7) отримуємо рівності (17).

Лемі доведено. \square

Із лем 1, 5 випливає *доведення теореми 2*, бо для довільних $n \in \mathbb{N}$, $z \in D(p^{1/(1-p)})$ виконуються співвідношення

$$\left| f_n(z) - \frac{F(a, b, c; z)}{F(a+1, b+1, c+1; z)} \right|_p = (|abc^{-2}|_p |z|_p)^{n+1} < |abc^{-2}|_p^{n+1},$$

з яких випливає рівномірна збіжність послідовності функцій (10) до відношення (3), адже $|abc^{-2}|_p < 1$.

ЛІТЕРАТУРА

1. N.E. Nörlund, *Vorlesungen über Differenzenrechnung*, Springer-Verlag, Berlin, 1924.
2. L. Lorentzen, H. Waadeland, *Continued fractions with applications*, North-Holland Publ., Amsterdam, 1992.
3. W.B. Jones, W.J. Thron, *Continued Fractions. Analytic Theory and Applications*, Addison-Wesley Publ., 1980.
4. N. Koblitz, *p-adic Numbers, p-adic Analysis, and Zeta-Functions*, Springer-Verlag, NY, 1984.

Надійшло 24.12.2015

Після переробки 14.03.2016